

XALQARO DARAJALARDA MAKROIQTISODIY KO'RSATKICHLARNI HISOBLASH USLUBIYATI

Farmonov Ilhomjon Iqboljon o'g'li

Qo'qon Universiteti o'qituvchisi

i.i.farmonov@kokanduni.uz

+998911541510

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-dekabr 2024-yil

Tasdiqlandi: 26-dekabr 2024-yil

Jurnal soni: 13

Maqola raqami: 22

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v13i.1032>

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/

KEYWORDS

Makroiqtisodiyot, YalIM, inflyatsiya, ishsizlik darajasi, valyuta jamg'armasi, makroiqtisodiy ko'rsatkichlar

ANNOTATSIYA

Maqolada xalqaro darajalarda makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni hisoblash uslubiyatining nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Asosiy e'tibor yalpi ichki mahsulot (YalIM), yalpi milliy daromad (YMD), inflyatsiya darajasi, ishsizlik darajasi, tashqi savdo balansi, to'lov balansi, davlat qarzi, investitsiyalar va xarid qobiliyati pariteti kabi ko'rsatkichlarga qaratilgan. Ushbu ko'rsatkichlarni hisoblashda Milliy hisoblar tizimi (SNA), Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) va Jahon banki tomonidan tavsiya etilgan standartlar va uslubiyatlar qo'llaniladi. Shuningdek, maqolada valyuta kurslarini moslashtirish va global iqtisodiy tahlillar uchun ushbu ko'rsatkichlarning ahamiyati ko'rsatib berilgan. Xalqaro metodologiyalardan foydalanish iqtisodiy ma'lumotlarni solishtirish imkonini yaratib, barqaror rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda muhim omil hisoblanadi hamda iqtisodiy ko'rsatkichlarni hisoblashda xalqaro metodologiyalarning muvofiqligini ta'minlash bo'yicha tavsiyalarni ham o'z ichiga oladi.

Kirish. Bugungi globallashuv sharoitida makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni xalqaro standartlarga muvofiq hisoblash mamlakatlarning iqtisodiy siyosatini baholashda va global iqtisodiy jarayonlarni tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega. Yalpi ichki mahsulot (YalIM), yalpi milliy daromad (YMD), inflyatsiya darajasi, ishsizlik darajasi, tashqi savdo balansi va to'lov balansi kabi xalqaro darajadagi makroiqtisodiy ko'rsatkichlar mamlakatlarning iqtisodiy salohiyati va barqaror rivojlanishini aniqlashda asosiy mezon sifatida xizmat qiladi. Ushbu ko'rsatkichlarni hisoblash uslubiyati xalqaro tashkilotlar, jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF), Jahon banki va Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) tomonidan belgilangan standartlarga asoslanadi. Masalan, xarid qobiliyati pariteti (XXP) valyuta kurslarini real taqqoslashni ta'minlaydi, inflyatsiya darajasi va ishsizlik ko'rsatkichlari esa iqtisodiy barqarorlikning asosiy indikatorlari hisoblanadi. Ushbu ko'rsatkichlarni to'g'ri va yagona metodologiya asosida hisoblash xalqaro iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va davlatlar o'rtasida iqtisodiy siyosatni muvofiqlashtirish uchun zarur. Shuningdek, ular qashshoqlikni kamaytirish, barqaror rivojlanish va global iqtisodiy o'zgarishlarni samarali boshqarishda strategik qarorlar qabul qilishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni xalqaro uslubiyat asosida hisoblash dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni hisoblashda xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan uslubiyat va standartlar qo'llaniladi. Bunda quyidagilar asosiy rol o'ynaydi:

Milliy hisoblar tizimi (SNA): Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan ishlab chiqilgan uslubiyat.

Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF): To'lov balansi va moliyaviy statistikani yuritish bo'yicha standartlarni taqdim etadi.

Jahon banki va OECD: Taraqqiyot ko'rsatkichlari va xalqaro taqqoslash metodologiyalarini ishlab chiqadi.

Adabiyotlar tahlili. F. U., Ezemagu va Agu, S. C tomonidan yozilgan "Predicting gross domestic product to macroeconomic indicators" ilmiy maqolasida Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar mamlakatlarga o'zlarining yalpi ichki mahsulotini (YalIM) o'stiruvchi tovarlar, xizmatlar va boshqa sub'ektlarga e'tiborni qaratish imkonini beradi. Ko'pincha, bu ko'rsatkichlar guruhlarni aniqlash xalqlar uchun qiyinchilik tug'diradi. YalMni makroiqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha bashorat qilish, xususan, asosiy komponentlar regressiyasi (PCR), tizma regressiyasi (RR), Lasso regressiyasi (LR) va oddiy eng kichik kvadratlar (OLS) deb yuritilgan¹.

S.Abdurahimova va G.Adilova ning "Mintaqalarni rivojlantirishda investitsiya jarayonlarini makroiqtisodiy tartibga solishni takomillashtirish" mavzusida yozgan ilmiy ishlarida Makroiqtisodiy jarayonlar milliy iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini qamrab oladi. Makroiqtisodiy jarayonlarda asosan uchta katta ishsizlik, inflyatsiya hamda iqtisodiy o'sish jarayonlarini o'rganiladi. Ular makroiqtisodiy muammolar hisoblanadi. Iqtisodiyotning beqaror rivojlanishi tufayli bu muammolar vujudga keladi va ularni hal etishning bir necha usullari mavjud. Keltirib o'tilgan muammolar turli xil sharoitlar, davlatning olib borayotgan iqtisodiy siyosati, fiskal va monetar siyosat orqali vujudga kelishi mumkin deb yuritilgan².

G.Sattiqulova, I.Turg'unboev, M.Ergasheva ushbu olimlarning yozgan ilmiy maqolasiga ko'ra Makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni tahlil qilish, mamlakatimiz xalq xo'jaligini rivojlantirishdagi qator muammolarni aniqlash, bu muammolarni hal etishning zarur yo'llarini izlash va mamlakat iqtisodiyotining yanada rivojlanishini ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Ma'lumki, iqtisodiyotning rivojlanishi bilan uning tarkibida turli o'zgarishlar ro'y beradi. Yangi texnologiyalarni ishlab chiqarishga tatbiq etish natijasida ayrim tarmoq va tarmoqlar mahsulotlariga talab kamayib, zamonaviy mahsulotlarga talab ortadi. Bu butun ishchi kuchi tarkibida ma'lum o'zgarishlarni talab qiladi. Natijada, muayyan kasb yoki mutaxassislik ishchilariga bo'lgan talabning kamayishi yoki butunlay yo'qolishi ularni o'z kasbi va mutaxassisliklarini o'zgartirishga yoki bunday kasblarga talab saqlanib qolgan joylarga ko'chib o'tishga majbur qiladi. Ular yangi kasb va ixtisoslikni o'rganmaguncha yoki boshqa joyga ko'chib, yangi ishga joylashguncha ishsizlik tuzilmaviy ishsizlik deyiladi. Strukturaviy ishsizlik friksion ishsizlikdan uzoqroq davom etadi va aniqroq xarajatlarni talab qiladi. Ushbu makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning bir nechtasini bashorat qilish juda zarur³.

Y. Zhukova, O. Sobolieva ushbu tadqiqotchilarning fikriga ko'ra YalIM aholi jon boshiga ko'rsatkichini misol sifatida olib, bo'lakli dinamik modellar va ularning amalga oshirish texnologiyasini taklif qilmoqdalar. Ushbu model nafaqat beqaror o'sish dinamikasining o'ziga xos xususiyatlarini aniqroq tasvirlaydi, balki yana bir ustunlikka ega: uning parametrlarida tabiiy iqtisodiy mazmun mavjud bo'lib, bu ularning talqinini oson va tushunarli qiladi. Ushbu parametrlar dinamikadagi keskin o'zgarishlar (bo'shliqlar) va barqarorlik oraliqida o'sish sur'atlarini tavsiflovchi chiziqli komponentlarning koeffitsientlaridir. Sharh ko'rsatganidek, taklif etilgan model ilk bor amaliyotda qo'llashga tayyor usul shaklida taqdim etilmoqda deb aytadi⁴.

¹ Agu, S. C., Onu, F. U., Ezemagu, U. K., & Oden, D. (2022). Predicting gross domestic product to macroeconomic indicators. *Intelligent Systems with Applications*, 14, 200082.

² Adilova, G., & Abdurakhimova, S. (2024). MINTAQALARNI RIVOJLANTIRISHDA INVESTITSIYA JARAYONLARINI MAKROIQTISODIY TARTIBGA SOLISHNI TAKOMILLASHTIRISH. *Innovations in Science and Technologies*, 1(2), 59-69.

³ Sattiqulova, G., Turgunboev, I., & Ergasheva, M. (2022). FORECASTING OF THE MAIN MACROECONOMIC INDICATORS. *Science and Innovation*, 1(4), 40-43.

⁴ Zhukova, Y., & Sobolieva-Tereshchenko, O. (2021). Modeling macroeconomic indicators in unstable economies. *Journal of International Studies* (2071-8330), 14(2).

Z. Jumayevaning takidlashicha Iqtisodiy muammolarni hal qilishda modellar turli usullar orqali yechim topa olishi makroiqtisodiy siyosatning muqobil va moslashuvchanligini ta'minlaydi. Makroiqtisodiy modellarni qo'llash orqali soliq-byudjet, pul-kredit, valyuta va tashqi savdo siyosati vositalarini muvofiqlashtirishni optimallashtirish va hukumat hamda Markaziy bank tomonidan iqtisodiyotning tsiklik o'zgarishlarini boshqarish bo'yicha choralarni samarali amalga oshirish imkoniyati yaratiladi⁵.

Leonardo H.S. Fernandes va Fernando H. A ushbu tadqiqotchilarning fikriga ko'ra mamlakat iqtisodiyotini o'sishi uchun makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning o'rni muhimligi hamda uzoq vaqt davomida mamlakat taraqqiyoti yalpi ichki mahsulot (YaIM) bilan o'lchangan, iqtisodiy samaradorlikni baholashda an'anaviy iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan bir qatorda, axborot nazariyasi va statistik fizika usullari ham samarali qo'llanilishi mumkin⁶.

Tadqiqot metodologiyasi. Xalqaro darajadagi makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni hisoblash makroiqtisodiy tahlilning asosiy tarkibiy qismlaridan biri sanaladi, dunyodagi mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy holatni taqqoslash va global iqtisodiy holatni aniqlash uchun zarurdir. Bunda mamlakatlarning makroiqtisodiy ko'rsatkichlarini o'lchashda bir xil me'yorlar va usullarni qo'llash uchun qaratilgan bo'lib, bu nafaqat tahlil qilish, balki makroiqtisodiy siyosatni ishlab chiqishda ham muhim rol o'ynaydi. Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar orasida YaIM (Yalpi Ichki Mahsulot), inflyatsiya darajasi, bandlik va ishsizlik darajasi, tashqi savdo aylanmasi va boshqalar eng muhim hisoblanadi. Ushbu tadqiqotda ilmiy metodologiyasi mavzuni o'rganishda deduktiv va induktiv usullar samarali bo'lib chiqdi. Ilmiy tahlil jarayonida kuzatish, umumlashtirish, guruhlash va taqqoslash kabi ilmiy usullardan foydalanilgan. Ma'lumotlarni tahlil qilishda sintez va tahlil usullari ham keng qo'llanilgan.

Tadqiqot natijalari. Xalqaro darajalarda makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni hisoblash uslubiyati asosan bir qancha muhim natijalarni aniqlashga imkon yaratadi. Shuningdek ushbu ko'rsatkichlardan Milliy Hisoblar Tizimi (MHT) xalqaro iqtisodiy ko'rsatkichlarni hisoblashda asosiy metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. MHT xalqaro standartlarga mos ravishda yalpi ichki mahsulot (YaIM), yalpi milliy daromad (YaMD) va boshqa asosiy ko'rsatkichlarni aniqlash uchun keng qo'llaniladi. Xalqaro darajalarda makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning hisoblanishi, mamlakatlar o'rtasidagi iqtisodiy holatni taqqoslashda muhim o'rin tutadi. Bu ko'rsatkichlar asosan umumiy ichki mahsulot (YIM), inflyatsiya darajasi, ish bilan ta'minlash va ish o'rinlari soni, tashqi savdo balanslari, milliy qarzlar va boshqa bir qator indikatorlardan iborat. YaIM va uning hisoblash metodologiyasi, Inflyatsiya va uning o'lchovi, ishsizlik va ish o'rinlari, Tashqi savdo va iqtisodiy bog'liqlik, Milliy qarzlar va moliyaviy barqarorlik. Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki.

Ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy faoliyatni to'g'ri qayd etish uchun statistika tizimlari yetarlicha rivojlanmagan. Bu esa xalqaro taqqoslashda qiyinchiliklarni yuzaga keladi.

Xalqaro ko'rsatkichlarni baholashda bozor valyuta kurslari o'rtasidagi tafovutlar asosiy muammolardan biri sifatida qayd etiladi.

Norasmiy iqtisodiyot hajmini aniqlash xalqaro ko'rsatkichlarni aniq hisoblash uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ushbu soha rivojlangan davlatlarda past, rivojlanayotgan davlatlarda esa yuqori ulushga ega.

Bular asosan xalqaro iqtisodiy ko'rsatkichlarni hisoblashda yondashuvlarni standartlashtirish zarur. Shu bilan birga, xalqaro tashkilotlar (masalan, IMF, Jahon Banki, OECD) tomonidan ishlab chiqilgan metodologiyalar ko'rsatkichlarni global darajada solishtirish imkonini beradi.

Iqtisodiy o'sish 2 usul bilan aniqlanadi va o'lchanadi:

- birinchi usul real YaIM ni bazis davrga nisbatan o'zgarishi sifatida aniqlanadi va mamlakatning umumiy iqtisodiy imkoniyatlari harakatini ifodalash uchun qo'llaniladi.

- ikkinchi usul real YaIM ni bazis davrga nisbatan aholi jon boshiga o'zgarishi sifatida aniqlanadi va mamlakat ijtimoiy rivojlanishi darajasini va harakatining sifat o'zgarishlarini ifodalash uchun qo'llaniladi. Iqtisodiy o'sish sur'atlari va qo'shimcha o'sish sur'atlari bir- biridan farqlanadi:

$$a) \text{ bazis o'sish sur'ati} = \frac{Y_i}{Y_0}$$

$$b) \text{ zanjirli o'sish sur'ati} = \frac{Y_i}{Y_{i-1}}$$

Qo'shimcha o'sish sur'atlari qiyidagi formula bo'yicha aniqlanadi.

$$a) \text{ bazis qo'shimcha o'sish sur'ati} = \frac{Y_i - Y_0}{Y_0}$$

$$b) \text{ zanjirli qo'shimcha o'sish sur'ati} = \frac{Y_i - Y_{i-1}}{Y_{i-1}}$$

bunda:

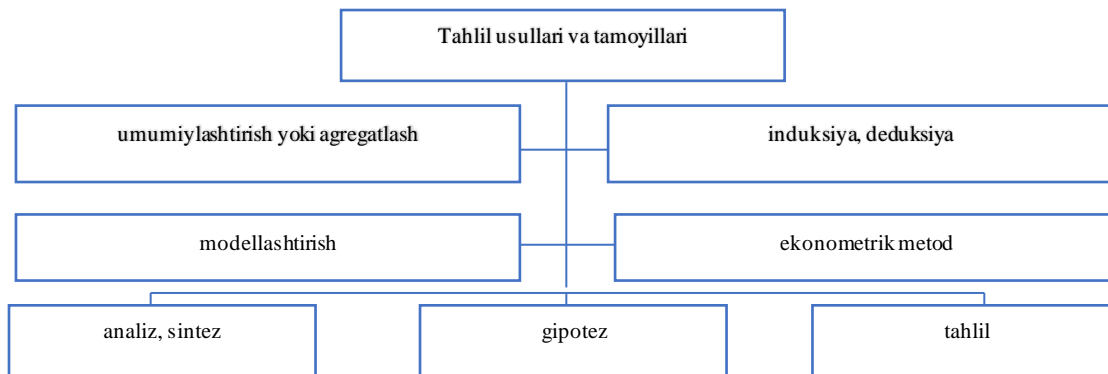
Y_0 – bazis yildagi real YaIM;

Y_i - shu yildagi real YaIM;

Y_{i-1} - bundan avvalgi yildagi real YaIM

Makroiqtisodiyotda iqtisodiy o'sishni tahlil qilishda iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi va unga ta'sir qiluvchi omillar, faktorlar chuqur tahlil qilinishi lozim, shundagina kutilayotgan natijalarning ishonchlik darajasi yuqori bo'ladi. Iqtisodiy o'sishda zanjirli hamda basis usullaridan ham foydalaniladi. Bu orqali ma'lum bir davrga nisbatan yoki o'tkan yillarga nisbatan o'sish yoki kamayishi va uning tahlili amalga oshiriladi⁷.

Ekzogen va endogen o'zgaruvchan tahlilning eng muhim ko'rsatkichlar hisoblanadi. Har qanday iqtisodiy model (nazariya, tenglama, grafik) real iqtisodiy tizimning oddiy lashtirilgan ko'rinishi sifatida qabul qilinadi hamda bu iqtisodiy tizim juda murakkab va ko'p o'zgaruvchili. Masalan, bir modelda faqat inflyatsiya va YaIM o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinishi mumkin, lekin bu jarayonni to'liq aks ettirish uchun boshqa ko'rsatkichlar, masalan, tashqi savdo, milliy qarz yoki ish bilan ta'minlash darajasi ham e'tiborga olinishi lozim. Bunday soddalashtirish, albatta, muayyan darajada noaniqlikni keltirib chiqaradi, ammo bu tadqiqotning amaliy jihatdan aniq va samarali bo'lishini ta'minlashga yordam beradi.

1-rasm. Makroiqtisodiy tahlilning uslub va tamoyillari⁸

⁵ Jumayeva, Z. B. (2024). ANALYSIS OF MACROECONOMIC INDICATORS. *Gospodarka i Innowacje*, 51, 230-236.

⁶ Fernandes, L. H., de Araújo, F. H., Silva, I. E., & Neto, J. S. (2021). Macroeconomics indicator of economic efficiency. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 573, 125946.

⁷ Yormonqulova, N. (2024). IQTISODIY O'SISH OMILLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA BARQAROR RIVOJLANISHGA ERISHISH. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 10, 109-112.

⁸ N. Maxmudov, H.Hakimov. Makroiqtisodiy tahlil. O'quv-uslubiy majmua. TDIU, 2018

Mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishining eng muhim indikatorlaridan biri YalM hisoblanadi. YalMni hisoblashning turli usullari mavjud hamda ularning har biri o'ziga xos afzalliklari va kamchiliklari mavjud. Tahlil jarayonida YalMni hisoblashning usullari ishlab chiqarish, daromad va xarajatlar usullarini hisoblanadi.

Birinchi usuli mamlakatdagi barcha iqtisodiy faoliyatning umumiy qiymatini hisoblashga asoslanadi.

Bunda:

$$YalM = \sum_{i=1}^{\infty} (Q_i \times P_i)$$

Q_i – sektor tomonidan ishlab chiqarilgan tovar yoki xizmat miqdori

P_i - tovar yoki xizmatning narxi.

Ushbu usul orqali iqtisodiy faoliyatning sektoral tarkibini, ya'ni qaysi sektorda qancha ishlab chiqarish amalga oshirilganini aniqlash mumkin.

Osonroq va aniqroq hisoblash imkonini beradi, chunki tovarlar va xizmatlar ishlab chiqarish miqdori bilan o'lchanadi.

Ikkinchi usuli bu daromad usuli bo'lib bunda:

$$YalM = \text{Ishchilar maoshi} + \text{Korxonafoydasi} + \text{Soliqlar} - \text{Subsidiyalar}$$

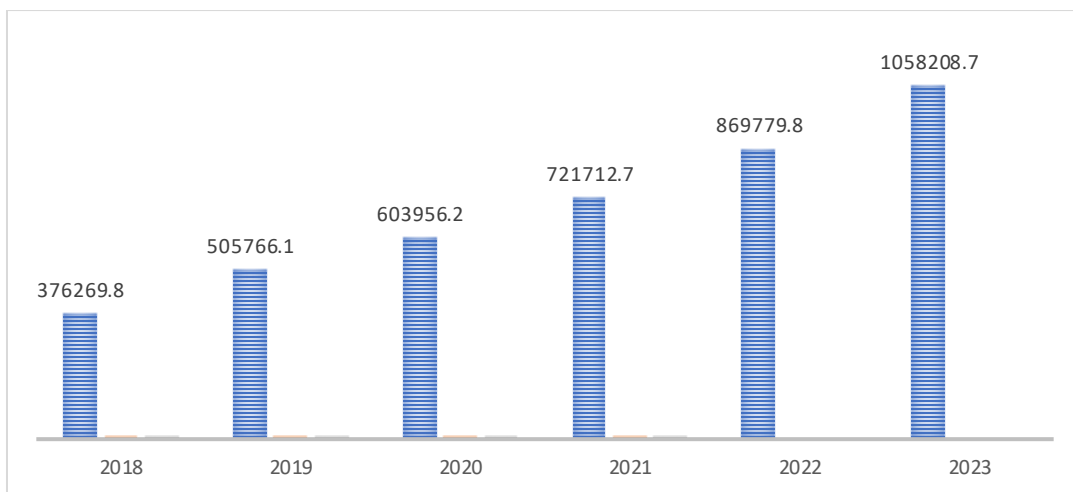
Iqtisodiyotning barcha daromad elementlarini hisobga olish orqali yagona ko'rsatkichga kelish mumkin. Resurslarning taqsimlanishini va daromadlarni tahlil qilishda foydali.

Uchinchi usuli bu xarajatlar usuli bo'lib

$$YalM = C + I + G + (X - M)$$

- ✓ C — iste'mol sarflari,
- ✓ I — investitsiyalar,
- ✓ G — davlat xarajatlari,
- ✓ X — eksport,
- ✓ M — import.

Jahon iqtisodiyoti uchun yagona va global hisoblash metodologiyasini ishlab chiqishda Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF), Jahon Banki va Birlashgan Millatlar Tashkiloti kabi tashkilotlar bir qator standartlar va ko'rsatkichlarni ishlab chiqqan. YIMni hisoblash usullarining har biri o'zining afzalliklari va kamchiliklariga ega bo'lib, ularning to'g'ri qo'llanishi mamlakat iqtisodiyoti haqida to'g'ri tahlil olib borish uchun zarurdir. Har bir usulning alohida jihatlari va o'zaro bog'liqliklarini tahlil qilish, iqtisodiyotni to'liqroq va aniqroq baholash imkoniyatini yaratadi.

2-rasm. 2018-2023-yillarda O'zbekiston Respublikasining YalMning o'sish sur'ati⁹.

Quyidagi jadvalda yillar bo'yicha YalM o'sish sur'atlari va tarmoqlarning o'sish sur'atlari keltirilgan. Iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida yaratilgan yalpi qo'shilgan qiymat umumiy miqdori YalM umumiy hajmining 93,2% ni tashkil etdi va 5,7% ga o'sdi.

Mahsulotlarga sof soliqlarning YalM umumiy miqdoridagi ulushi 6,8% ni tashkil etdi va 2021-yilga nisbatan 0,8% ga kamaydi. Xizmatlar sohasidagi o'sish sur'ati 2021-yilda oldingi yilga nisbatan o'sish sur'ati 9,5% ni tashkil etgan bo'lsa, 2022-yilga kelib esa bu ko'rsatkich 8,5 foiz ni tashkil etdi. 2023-yilga kelib ushbu ko'rsatkich sezilarli darajada o'sganini ko'rishimiz mumkin.

Muhokama. Yalpi ichki mahsulotni (YalM) hisoblash uslubiyatlari mamlakat iqtisodiy rivojlanishini baholash hamda samaradorligini aniqlashda muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Ushbu usullar orasida ishlab chiqarish, daromad va xarajatlar usullaridan foydalaniladi. Har bir usullarning ijobiy ta'raflari bor, shuningdek, ularning qo'llanilishi mamlakatning iqtisodiy tuzilishi, mavjud ma'lumotlarning aniqligi va xalqaro standartlarga muvofiqi bilan bog'liq.

Ishlab chiqarish usuli iqtisodiy faoliyatning sektoral tahlilini osonlashtirishga katta yordam beradi hamda ishlab chiqarilgan tovarlar va xizmatlarning qiymatini hisoblagan holda, mamlakat iqtisodiyotini qaysi tarmoqlari iqtisodiy rivojlanishga katta yordam berayotganini aniqlashga imkon beradi. Masalan, sanoat, xizmatlar sohasi yoki qishloq xo'jaligi o'rtasidagi farqlarni tahlil qilish orqali davlat siyosatini to'g'ri yo'naltirish mumkin. Ammo bu usul noformal sektorni to'liq qamrab ololmasligi bilan chegaralangan. Xomashyo narxlar va inflyatsiya o'zgarishlari natijasida ishlab chiqarish qiymatining haddan tashqari oshib ketishi yoki pasayishi xavfi mavjud.

Daromad usuli iqtisodiy resurslar taqsimotini va jamiyatdagi daromadlarning qanday bo'linganini tushinishda muhim vositadir. Ish

haqi, korxonalar foydasi, yer va kapitaldan olinadigan daromadlarni hisoblash orqali iqtisodiy barqarorlikka ta'sir qiluvchi omillarni o'rganish mumkin hamda rasmiy statistikaga kirmaydigan daromadlarni aniqlash murakkabdir, bu esa umumiy natijalarda noaniqliklarni keltirib chiqaradi.

Xarajatlar usuli YalMni iste'mol, investitsiya, davlat xarajatlari va eksport ko'rsatkichlari yig'indisi sifatida hisoblaydi. Bu usul iqtisodiy faoliyatni iste'mol va investitsiya darajasi orqali baholashda ancha yordam beradi. Tashqi savdo balansini tahlil qilish orqali mamlakatning global iqtisodiy aloqalarini aniqlash mumkin. Ammo bu usulda importning noaniqliklari yoki yashirin iqtisodiy faoliyatlar natijasida yuzaga keladigan farqlar natijalarni murakkablashtirishi mumkin.

Tadqiqot natijalari. Ushbu tahlil natijalariga ko'ra, har bir usulning o'ziga xos kuchli tomonlari bor va ular turli holatlarda qo'llanilishi mumkin. Ishlab chiqarish usuli iqtisodiy faoliyatning sektoral tahliliga e'tibor qaratadi, daromad usuli iqtisodiy resurslarning taqsimlanishini tushinishda foydalidir, xarajatlar usuli esa mamlakatning iqtisodiy holatini iste'mol va investitsiya darajasi orqali baholash imkonini beradi. Xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan standartlarni qo'llash YalMni hisoblashda ishonchli va taqqoslanadigan natijalarga erishish uchun muhim hisoblanadi.

Makroiqtisodiyot ko'rsatkichlaridan biri bo'lgan YalMni hisoblashda bir nechta usulni qo'llash va natijalarni qiyoslash mamlakat iqtisodiyotining turli tomonlarini chuqurroq o'rganish imkonini beradi. Ushbu usullar iqtisodiy siyosatni shakllantirishda samarali vosita sifatida xizmat qilishi mumkin.

Xulosa. Ushbu maqolada makroiqtisodiy ko'rsatkichlardan biri YalM va boshqa ko'rsatkichlarni hisoblash uslubiyatlari yoritildi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy jarayonlarni chuqur o'rganish va samarali boshqarish uchun milliy darajada aniqlik bilan hisoblangan

⁹ <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/national-accounts-2>

ko'rsatkichlar zarur. Bunda yalpi ichki mahsulot (YalM), inflatsiya darajasi, ishsizlik ko'rsatkichi va tashqi savdo balansi kabi asosiy indikatorlar markaziy o'rin egallaydi hamda mamlakatlarning hisoblash uslublari o'rganilib, xalqaro tashkilotlar, jumladan, Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF), Jahon Banki tomonidan ishlab chiqilgan metodologiyalar ham tahlil qilindi. Xulosa qilib aytganda,

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 28.01.2022 yilda qabul qilingan 2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" to'g'risidagi qarori.
2. Berkinov.B.B.,Mamatova F.X. "Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash yo'llari".Risola. T."TDIU",2011.-60 b.
3. Z.A.Jumayev, "Makroiqtisodiyot" T:2018. 112-b.
4. Tojiyeva, M. M. (2023). KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING MAMLAKAT IJTIMOY-IQTISODIY HAYOTIDAGI AHAMIYATI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9, 126-130.
5. Xursanaliyev, B. (2023). KICHIK VA YIRIK BIZNESNI BOSHQARISHNING ILG'OR XORIJIY TAJRIBALARI. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 7, 28-30.
6. A. A. Yusupov. (2024). ANALYSIS OF THE ORGANIZATIONAL MECHANISM OF EFFECTIVE USE OF HUMAN RESOURCES IN SMALL

makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni hisoblashda xalqaro standartlarga moslashish nafaqat iqtisodiyotni to'g'ri baholash, balki uni global iqtisodiy tizimda integratsiyalashuvi uchun ham muhimdir. Ushbu tahlil qilingan hisoblash uslubiyatlarni takomillashtirish iqtisodiyning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

BUSINESS SUBJECTS IN UZBEKISTAN. European Journal of Economics, Finance and Business Development, 2(5), 70–73.

7. Farmonov, I. (2024). O'ZBEKISTONDA KRIPTOVALYUTA VA KRIPTO-BIRJALARNI JORIY QILISH MEKANIZMLARI. University Research Base, 260-263.

8. Po'latov, S., & Farmonov, I. (2023). The Role and Significance of Internal Audit as an Effective System of Internal Control in Business Entities.

9. Iqboljon o'g'li, F. I. (2024). RAQAMLI IQTISODIYOTNI O'LCHASH OMILLARI. Kokand University Research Base, 746-750.

10. Iqboljon o'g'li, F. I. (2024). RAQAMLI IQTISODIYOTNI IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRI. Kokand University Research Base, 742-745.